

Ob velikem življenju

Zavedam se, da more ta sapla ob šestdesetletnici tovariša Edvarda Kardelja kaj malo prispevati k prisramenju...

Imenoval sem pravkar Kardelja znamenitega revolucionarja. Da je revolucionarstvo njegov poklic in samo opravilo...

Med našim mlajšim svetom je zadnje čase veliko ugibanja o zvestobi revoluciji, o absolutni revoluciji, o trajni revoluciji in podobno...

Kardeljevo življenje je nazorna podoba takega pravega revolucionarstva. Vsaka faza naše nedavne zgodovine je temu dokaz...

Tako je bilo njegovo delo v vsaki fazi naše revolucije, tako je še danes. Skoraj nemogoče je naštet vse njegove direktivne posege v najrazličnejša območja našega življenja...

Z vsemi temi zgodovinskimi pojmi in dejstvi je odsele za trajno vezano njegovo ime. Njegova misel je naša, slovenska misel, toda posvečena vsem narodom Jugoslavije...

Kot tak je tovariš Kardelj last naprednega človeštva, živa last jugoslovanskih narodov in ne samo po svoji knjigi o slovenskem narodnem vprašanju...

JOSIP VIDMAR

Velik, ustvarjalen prispevek socializmu

Ob življenjskem jubileju Edvarda Kardelja

ZIVLJENJSKA pot enega vodilnih jugoslovanskih politikov in teoretikov Edvarda Kardelja je plodna in bogata. V 60 letih svojega življenja je več kot štiri deset let posvetil velikim vprašanjem...

Le redki se lahko pohvalijo, da se njihova iskanja iz spoznanja, zamisli, vizije in koncepti uresničujejo že za njihovega življenja. Edvard Kardelj je bil bližnji sodelavec emigracijske revolucionarne osebnosti, voditelja jugoslovanske revolucije...

Zavedamo se, da se v tako kratkem ugodnem zapisu ne da zaobesti niti vseh Kardeljevih teoretičnih del, kaj šele njegov vpliv na družbeni razvoj prek člankov, govorov, skozl vse njegovo življenje...

EDVARD KARDELJ je pomagal utirati pot revoluciji in z njo temeljiti družbeni preobrazbi v deželi, ki je bila med najzaostalejšimi v Evropi. Poet bi rekel, da se je revolucija sklonila nad tla, kjer je človeštvo ležalo dolga stoletja...

MNOGI so z dvi omenjaval razvoj samoupravljanja, ker so videli v njem predrešen decentralizacijo. Tovariš Kardelj je zmeraj opozarjal, da razvoj samoupravljanja ne pomenj atomizacije, temveč novo strukturo družbe...

»UM DESETIH in desetih milijonov tvorcev ustvarja nekaj, kar je neizmerno višje kot največje in najgenialnejše predvidenja. Je pred desetletji zapisal Lenin. Takšna zakladnica bogatih in najraznovidnejših izkušenj, ki se kopičijo v boju za socializem, je postalo delavsko in družbeno samoupravljanje...

je opredelila ustanovnost v sodobnem socializmu. V obeh temeljnih dokumentih samoupravne socialistične Jugoslavije, ki sta vzbudila veliko zanimanje...

VSako nadaljnje Kardeljevo delo po svoje potrjuje njegove prejšnje misli in spoznanja. Tako so tudi vse njegove poznejše razprave o nacionalnem vprašanju potrjevale njegova zgodovinska spoznanja iz predvojnega obdobja...

Skoki vsa Kardeljeva dela, članke in govore se kot rdeča nit vleče prepiranje o tem, da trdnost Jugoslavije lahko temelji le na odgovornosti vseh subjektov, ki jo sestavljajo...

TUDI Kardeljeve razprave o vprašanjih socialistične politike na vasi so zgovoren primer ustvarjalnega marksizma, razumevanja problemov v njihovi časovni in prostorski stvarnosti...

MNOGA vprašanja, za katera se zanima Edvard Kardelj kot teoretik in politik, so preveč raznovrstna, da bi jih lahko dovolj izčrpnno osvetlili. Gotovo sodi mednje tudi vprašanje o nadaljnji gradnji samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov...

Edvard Kardelj je zelo preprečevalo pokazal na vzajemno odvisnost materialnega razvoja, torej gospodarske reforme in razvoj stihističnega oblik socialističnih proizvodnih odnosov...

NEPREČENLJIV je prispevek Edvarda Kardelja k osvoboditvi in razvijanju aktivne mirovljubne koeksistence kot edmo močne in logične poti za ohranitev sveta...

neizogibnosti vojne za docela nemarkistično in neznanstveno. Po njegovem je vojna neizogibna le dotlej, dokler protimperialistične sile niso dovolj močne...

NEKATERI delajo krivico Edvardu Kardelju z očitki, češ da je v njem preveč vizionarstva. Dogaja se, da kdo kako Kardeljevo misel, ki sega daleč v prihodnost, razglašajo za recept sedanosti...

»Naša socialistična družba je mlad organizem. Mlade so tudi njene izkušnje, kakor je mlada tudi socialistična praksa po svetu sploh. To pa nujno terja zelo nagle spremembe v odnosih in oblikah...

Tovariš Kardelj ima pravico govoriti o tem, kakšni moramo biti komunisti, ker je on sam takšen že več kot štiri deset let. Z dialektično metodo je odkrival resnico o človeku in družbi...

Zapisoval: ZVONEC DRAGAN, MILAN KUCAN in FRANC SETING

Iz vsebine:

MITJA JERMOL MAUNO KOVITSO Portret tedna

MIRAN SUSTAR GRIVASOVA SENCA LEGA NA OTOK Na Cipru spet treskajo bombe

JANEZ STANIČ ZGODOVINA PRIHODNOSTI »Poljska 2000«

BOGDAN SALEJ PRIREDITEV BREZ HASKA Jugoslovanski film v Braziliji

RADO BORDON ČUNOS DO PESNIKA ALI SANCTA SIMPLICITAS (Nadaljevanje in konec)

IVO PIRKOVIČ V DOLINI POKOPANIH MEST O njih nedavno še stili nismo

MATEVŽ HACE MOČ NAPREDNE TISKANE BESEDE NA NOTRANJSKEM Poglavje iz delavskega zbiranja

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Kramljanje in zapisi o Edvardu Kardelju

Premočrtna osebnost

Te dni smo se pred jubilejem Edvarda Kardelja, ki bo 27. januarja praznoval svoj šestdeseti rojstni dan, pogovarjali o njem z nekaterimi njegovimi bližnjimi prijatelji in sodelavci in prebrskali tudi mnoge zapise, ki so kakorkoli govorili o njem. Iz vsega tega zbranega gradiva, zlasti pa iz živih pripovedovanj, se je izluščila podoba velike in premočrtno osebnosti našega časa, ki je vselej delovala na svojo okolico z močjo svojega duha, z resnostjo in ogromnim teoretičnim znanjem, podoba osebnosti, ki se je bojevala in zmagovala v vsem dolgotnem revolucionarnem obdobju z nepremagljivim orožjem argumentov, zgodovinskih zakonitosti in ideološke podkovanosti. Hkrati pa je nenadoma vstal pred nami zaradi doslej nerazumljivih vzrokov nekoliko zabrisani manj znani lik Edvarda Kardelja — lik človeka, polnega nadvse pristne in tople človečnosti in tihe preprostosti.

Ne morem si kaj, da bi ne spregovoril o svojih prvih vtisih, ki sem jih dobil o Kristofu ob najinem prvem srečanju, je pripovedoval med drugimi tudi Miha Marinko, eden njegovih najstarejših partijskih sodelavcev. »Ko sem se marca 1933 vrnil iz tujine, so mi že zunaj povedali, da so doma trije ali štiri mladi, zelo nadobudni. Dva sta prestala že zapore. Tako sem se takoj po prihodu seznanil s Kardeljem, Kidričem in Zihnerlom. Ker sem bil takrat že precej starejši od njih, me je ob našem prvem srečanju najbolj impresioniralo, da so ti trije mladi, komaj 22-letni ljudje, pripravljene prevzeti nase tako veliko odgovornost. Kardelj je bil med njimi najbolj tih in resen in čeprav mlad, je bil po duhu zrel in star.

Ker nisem smel nositi s seboj čez mejo nobenega gradiva, sem jim lahko samo razlagal direktive, ki sem jih prinesel s seboj od partijskega vodstva. Čedalje bolj začuden so me gledali, češ, kakšna neumnost bo zdaj vse to predvsem pa so razmišljali, kakšno je pravzaprav to vodstvo zunaj. Ze po nekaj sestankih ob Savi in na šišenskem hribu so odkrito opozarjali, da so te direktive nemogoče in da bodo pripeljale samo v sektaštvo. Razpravljali so tako zrelo, kritično in s tako močnimi argumenti, — zlasti Kardelj, — da jim ni bilo mogoče ugovarjati.

Ves čas, kar sem bil v Ljubljani — bil sem sekretar pokrajinskega komiteja — sem vsak dan bolj spoznaval in doumeval, da je Kristof duhovito najmočnejši človek med nami. Ot takrat dalje pa vse do danes ga visoko cenim, spoštujem in ga imam iskreno rad. Njegovega dela ni mogoče izmeriti. Njegova zasluga je, da smo imeli v najpomembnejših in najkritičnejših trenutkih jasna in pravilna stališča do stvari in dogodkov. Kot rdeča nit se vleče njegova velika sposobnost kreiranja skozi vse to obdobje, skozi vse naše dokumente, skozi vse najvažnejše prelomnice naše partije. Ta nit je bila vseskozi odločilna. Pri vseh najtežjih stvareh Nikolj ni bil dogmatik. Aplikiral je marksizem na živ način, posebno občutljivo za oblike. Navduševal se je za čimbolj množične. Bil je osnovni mislec in za vse nas največja avtoriteta.

Občudujem ga, ker je sposoben se danes, pri šestdesetih letih, toliko ustvarjati. Ne samo kolébinsko. Občudujem njegovo bogastvo misli. Nedvomno je v današnjem

ILEGALCI NA KOLESU

marksističnem svetu med prvimi in najpomembnejšimi teoretiki. Kardelj je pojem.

Narduševal se je za čimbolj množične delovne oblike pri krepitvi partijske organizacije. Ze v tistih časih. Nekateri se ga spominjajo iz tistih dni, ko se je vrnil iz Moskve leta 1937, pa spet odšel za nekaj mesecev v Pariz in se ponovno vrnil. Zaradi nenehnih preval je bila partija oslabiljena in je zato nenehno iskala stike z delavci, ki so bili povezani po tovarnah, po

gradbiščih in drugod. Kakor malokdo se je znal približati ljudem. Nikolj ni dal nikomur čutiti, da ve več kot drugi. Znal je biti enak meč enakimi.

Ves čas je živel kot ilegalce. Suh, droban in z očali pa je bil dovolj markantna pojava, da ga je bilo težko skrivati. Koliko starih nad glavjo je rnejal samo v tistih časih, koliko prenatrpanih stanovanj v bližnjih vaseh okrog Ljubljane, kjer so ga delavci radi sprejemali pod streho! Zaradi njegovega poštenega odnosa do ljudi so ga cenili, predvsem pa zaradi tople neposrednosti in neverjetne skromnosti. Bil je tako nezahteven, tako z malim zadovoljen, že od nekdaj navajen vse bede proletarskega življenja, da ga ni bilo v hiši niti čutiti. Le tako je bilo tudi mogoče, da je s svojo družino kar osem mesecev preživel pri neki delavski družini, kjer se jih je šest drenjalo v eni sami majhni sobici. Vsem pa, ki so mu ilegalce kdajkoli odpirali skromna, a poštena in gostoljubna vrata — mnogo jih je danes še živih — je ostal vse življenje zvest prijatelj.

Njegovo življenjsko vodilo je bilo vseskozi: odkrit in pošten odnos do ljudi. Ker ni bil nikoli navajen ljudem karkoli zahrbiti, niti podtikati, so ga tudi vedno hudo prizadevale take grobe napake ki so pri ljudeh, s katerimi se je srečeval, prihajale na dar iz kakršnihkoli spekulantskih nagibov. Kardelj pa je bil zaradi takih pojavov prizadet. Jih je vedno znal obravnavati kot nekaj človeškega. Tudi prijateljstvo je pojmoval vedno po svoje. Nikolj se ni remečal na nikogar vezal tako globoko, da bi zaradi njegove odstopal od svojih načel. Ne prijateljstvo za vsako ceno, temveč prijateljstvo v revolucionarnem boju za skupne cilje in ideale! In prav zaradi te vrste prijateljstva je se danes tako iskreno in globoko povezan z vsemi svojimi starimi tovariši in sodelavci, zaradi takega prijateljstva je tako brzdico doživljal tudi vse izgube — Toneta Tomšiča, Rada Končarja, Moše Pijada, Borisa Kidriča in vseh drugih, ki so padli ali umrli a so toliko pomenili v revolucionarnem gibanju.

Zanimiv je zapis nekdanjega vodje zavziške vojaške misije pri vrhovnem štabu Fitzroya MacLeana o njegovem srečanju z Edvardom Kardeljem:

«... Verjetno je bil med njimi (člani vrhovnega štaba NOV in POJ) najvažnejši Edo Kardelj, tridesetletni Slovenec, bele polti in rnih las. Nosil je očala, železni kolj okvirj ter dajal vtis kakega učitelja, kar je pravzaprav tudi bil. Odkril sem, da je teoretik partije, strokovnjak za marksistično dialektiko.

Bilo je mnogo vprašanj v zvezi s teorijo in prakso komunizma, na karera sem si pravzaprav vedno želel dobiti odgovor. Zdal se mi je ponudila priložnost. Kardelj je znal odgovoriti na vsakršno moje vprašanje. Bil je fascinanten sobesednik. Ni ga bilo mogoče zvesti ali razjeziti. Bil je čudovito iskren, čudovito logičen, čudovito miren in hladnokrven. Pojasnjeval je svoji oči, da bodo nekoga dne izginele njihove težave, da bodo sovražniki uničeni in ljudstvo prevzajeno. Tedaj bo Komunistična partija napravila svet srečnejši in boljši. Takrat tudi ne bo treba nobenega prisiljevanja več. Morda bo on sam to doživel, vendar je popolnoma pripravljen, kakor tudi vsi njegovi tovariši, tem ciljem žrtvovati ne samo svoje lastno življenje, temveč tudi vsakega in vse, kar mu je blizu in kar mu je drago, za smago stvari ki se zanj bori. Te žrtve bodo potrebne za uresničitev interesov človeštva. Je še kaj drugo, bolj zanimivega? Ko je to dejal, me je pogledal trezno in prijazno izza svojih očal.

«Silna delovna moč je, pravijo o njem njegovi sodelavci. Te preproste in enostavne besede pa pojasnjujejo z njegovim izrednim delovnim zagonom, ki mu ni primerjave, ne para. Pri tem ga težko dohajajo, ker ima ves svoj delovni dan do podrobnosti pretehtan, izpolnjen in organiziran. V njem je silna moč in sposobnost koncentracije ter racionalnega razmišljanja. In povedo, da je sposoben tudi po šestnajst ur na dan diktirati v magnetofon. Pri vsem svojem delu pa je silno pedanten nikdar zadovoljen z izdelkom, ki ga še in še popravlja. Pravzaprav tega ne vedo in ne občutijo samo njegovi najbližji sodelavci. Tudi novinarji ga poznamo s te strani in imamo svoje izkušnje, ki nam včasih hudo preizkušajo živce; saj se čestokrat primeri, da dobimo ta ali njegov referat vnašre, za objavo, spet minut pred dvanaestjo, — kakor temu pravimo, — pa se celo kopico dopolnil in popravkov, ker je pač do zadnjega trenutka še in še delal na njem.

Nikoli ni znal niti hotel poučevati svojih sodelavcev, kako naj delajo. Z načinom svojega dela, ki mora biti vedno temeljito opravljeno, če naj po njegovem, kaj velja, ter s sposobnostjo racionalno rasporediti svoj čas, pa je vedno vplival in učil na svoj način — z lastnim zgledom. Zato je znano, da so bili in da so vsi njegovi kabineti resnične delovne enote.

Vedno so ga zelo prizadevale tiste stvari, ki niso šle naprej svojo normalno pot, kot je bilo samišljeno, in so se ustavljale zato, ker jih ljudje, ki bi jih morali speteljati niso razumeli. Škoda pa je nastajala in jo je bilo težko nadoknaditi. Vendar pa je, če je bilo potrebno, raje odstopal od posameznih samelij, kot da bi jih znal do konflikta. Raje je potrpežljivo čakal, da so stvari sčasoma dosorele, da so jih bolje razumeli.

Strpnost v odnosu do ljudi je njegovo življenjsko vodilo. Predvsem zna vsakogar pusteljati in v tem poslušanju je širok in strpen, četudi se z mnenji ne strinja. Zato ga moči prav to, da se mu ljudje kdaj pa kdaj boje približati, ker mislijo, da je strahansko resen sadržan, netoliko vrtičen.

POČITEK

Čeprav ima res tako izredno bogat notranji svet, ki ga nenehno sila k razglabljanju in razmišljanju, se zna tudi sprostiti. Rad položi pesniško, poslušaj glasbo ali pa vrže s prijatelji karte. Rad ima naravo in dolge sprehode po gozdu. Tudi navdušen

gobar je in gobe celo sam pripravlja po vseh mogočih tujih pa tudi lastnih receptih. Kar zadeva gobe, še ženi ne da več veljave, tak strokovnjak je že.

In rad zapoje. V pesmi se razvili in je dober poznavalec narodne in umetne pesni.

Ko je imel lani partizanski invalidski pevski zbor svojo vsakoletni piknik, so ga pevec — svojega častnega predsednika — povabil k medse. In ker je vedno tako zaposlen, je obljubil, da bo prišel »za kako urico«. Potem pa so skupaj zapeli in peli in peli in urica se je raztegnila v pozno popoldne. Ne samo, da kot nekdanji zborovski pevec iz mladih let izredno dobro poje tudi dirigira rad in prav imenitno. V pesmi se popolnoma spoji z okolico in je med pevci samo pevec, ki mu vre pesem iz srca.

Nadvse pa ljubi klasično glasbo. Njegova diskoteka je izbrana zakladnica najlepših glasbe. Nemara je njegov edini pravi »konjiček«. A kakorkoli mu je pri srcu klasična lepota muzike, ni še nikoli grobu zavrnil moderne. Tudi ta ga zanima kot iskarnje novega izraza.

Njegov intimni srečni svet pa je njegova družina. Med prijatelji je znano, da je bil zanj najšrečnejši trenutek v življenju, ko se mu je rodil sin. In ko danes pravzaprav žaluje, da je imel za svoja dva otroka vedno tako malo časa, se zdaj toliko bolj veseli in razdaja svojima dvema vnukoma. Do njihju je popolnoma nemočen. Zgodi se, da je v svoji delovni sobi, kjer ga nikoli ne sme nihče motiti, ves zatopljen v diktat, pa mu oba nagajiva paglavčka vdreta v sobo. Dedek pa takoj spozna, da z delom toliko časa ne bo nič, dokler se ne bo polgrgal z njima. Tisti prisrčni klepet z vnukoma pa nehote zabeleži magnetofon, ki ga je dedek pozabil izklopiti.

VANDA SKODNIK

Nekaj veselih...

Ko je pred drugo svetovno vojno nekaj časa živel v Sovjetski zvezi, je nekdo obiskal neki kolhoz. Zaprošili so ga, naj jim kaj pove o Jugoslaviji. Vprašal je predsednika kolhoza, kdo mu bo tolmačil, ta pa ga je vedro potolažil, da tolmač ni potreben, saj da dobro govori po rusko. Začel je govoriti in vsi so ga pazljivo poslušali. Ko je končal, je vstal predsednik kolhoza in vprašal poslušalce, ali bi radi zastavili kako vprašanje. Nekje iz zadnjih vrst se je počasi dvignila stara ženica. Vprašala je: »Kdo bo pa prevedel?«

Med vojno je iz Slovenije redno prihajal Titu v vrhovni štab. Pisma so bila dolga in so vsebovala natančne analize položaja in razvoja osvobodilnega gibanja v Sloveniji. Seveda pa so bila zaradi okoliščin čimbolj šifrirana in je bilo v njih vedno čimmanj imen. Imel pa je tudi navado, da mu je na koncu pripisal še kaj osebnega. Tako je v nekem takem pismu jeseni 1942, ko so mu Italijani zaprli in obsodili ženo, zapisal:

«Italijani so me obsodili na osemnajst let vdovstva.»

Njegova dolgoletna tajnica Adela Ivanković je bila, ko je že kake štiri leta delala pri njem, povabljena na nek sprejem. V svečani obleki in lepo urejeno jo je na sprejemu nenadoma srečal njen šef, jo pozdravil in dejal:

«Midva se pa menda od nekdaj poznavata?»

Ko je naša državna delegacija obiskala Švedsko, je med bivanjem v tej deželi imel Edvard Kardelj vsepovsodno zdravico. Ko so odhajali domov, pa se je na letališču pohvalil Vladimiru Bakariću:

«Ves čas sem se zaradi tebe trudil, da bi bil pri zdravcih originalen, da bi bila vsaka drugačna.»

«Tako?», se je začudil Bakarić, »pa nisem nič opazil...«

PEVOVODJA NA PIKNIKU PARTIZANSKEGA INVALIDSKEGA PEVSKEGA ZBOAR

V KROGU DRUŽINE

Zgodovina prihodnosti

Strogo znanstvena dela

V ZDA že nekaj časa deluje komisija znanstvenikov in strokovnjakov, ki nosi nenavadno ime »Komisija za leto 2000 v ZDA«. Podobno organizacijo imajo v Veliki Britaniji; njeno ime je »Britansko ljudstvo v letu 2000«. Pri poljski akademiji znanosti imajo poseben odbor za raziskovanja in prognoze »Poljska 2000«. Podobne skupine delujejo v ZR Nemčiji, Franciji, Italiji, Sovjetski zvezi, Japonski in v drugih državah. Vse te komisije se ukvarjajo z novo, komaj desetletje staro, znanostjo – futurologijo. Po domače bi temu lahko rekli raziskovanje ali napovedovanje prihodnosti.

Pri tem pa seveda ne gre za kakšna društva jasnoidecev ali prerokov, ampak za strogo znanstveno delo, ki združuje strokovnjake z različnih področij – sociologe, ekonomiste, inženirje različnih strokovnih vej, strokovnjake itd. O tem, da gre za resne stvari, najbolj prepričljivo govori podatek, da v ZDA potrošijo 800 milijonov dolarjev na leto za futurološka raziskovanja. Glavni naročniki in plačniki tega dela so na Zahodu velike industrijske družbe in armade, na Vzhodu pa država. Zdej je na svetu že kakih 600 futuroloških centrov. Najbolj cvetejo raziskovanja, posvečena industrijski in vojaški prihodnosti. To je tudi razumljivo, saj so na dani konkretni interesi vojske in velikih industrijskih družb. Vojska in industrija sta zdaj največja naročnika futuroloških raziskav in tudi najboljše plačnika. Dokaj bolj zanemarjene so tiste vrste futuroloških raziskav ki se ukvarjajo s človekom. Medtem ko imajo povsod velika sredstva tisti, ki se ukvarjajo s strateškim in proizvodnim prognoziranjem, pa se še vedno otepaajo z vrednoscno tisti, ki raziskujejo, kakšne spremembe bo prihodnost verjetno prinesla v družinsko življenje, na področje vzgoje, v šolski sistem, v način življenja in podobno.

2. RAZUMNO IZKORISČANJE NARAVE. Splošno znano dejstvo je, da sta zrak in voda vedno bolj zastrupljena in da postajata vse bolj resen problem krčenja gozdov. Na tem področju je naloga futurologov izdelati napoved, kako bo napredoval proces zastrupljanja zraka in vode, katere področja bodo najbolj ogrožena, v katerih delih države je nevarnost nesmotnega izkoriščanja gozdov še posebno velika itd. Smisel take napovedi seveda ni le v tem, da bo futurologija našla mračno sliko prihodnosti, ampak da bo opozorila, kaj je v prihodnje najbolj smotno graditi novo industrijo, kakšni ukrepi so nujni za zaščito zraka, rek, gozdov itd.

3. URBANIZACIJA. Kot v drugih razvitih delih sveta se tudi na Poljskem srečujejo s problemom tako imenovane eksplozije mesta. Razvoj gre v smeri naraščanja mestnega in zmanjševanja vaškega prebivalstva. Kakšno bo razmerje med mestnim in vaškim prebivalstvom v prihodnjih desetletjih? Kako se bo razvijala mestna civilizacija? Ali je razumno dopustiti, da posamezna mesta neizmerno naraščajo, ali pa je pametneje spodbujati razvoj majhnih in srednjih mest? Kakšne so gospodarske prednosti ali slabosti takšnega ali drugačnega razvoja? Futurologi morajo odgovoriti, kakšna bo Poljska leta 2000, če bo šel urbanistični razvoj v sedanji smeri. Če bo napovedi neugodna, bo treba zavestno vplivati na razvoj.

4. STRUKTURA PROSTORA. Gre za napoved, kako se bodo razvijala posamezna območja države. Kje je treba pričakovati večji industrializacijski in urbanistični pritisk, kje pa morda zmiranje gospodarskih dejavnosti in odliv prebivalstva. Kako se bo razvijalo cestno, železniško in drugo prometno omrežje? Ali so sedanje težnje v razvoju na tem območju sprejemljive ali ne?

5. PROGNOZA STRUKTURE. Na podlagi današnjega stanja in teženj mora komisija »Poljska 2000« predvideti, kako se bo spreminjala struktura prebivalstva. Kakšne posledice so posledice na katerih področjih bo povpraševanje po delovni moči, po strokovnjaki s srednjo in visoko izobrazbo večje itd.

6. SOCIOLOŠKA PROGNOZA. Napovedati je treba verjeten razvoj družbenih mikro in makro struktur, razvoj družinskih in delovnih odnosov, ugotoviti posledice avtomatizacije, dati perspektivo privatne dejavnosti itd.

7. PROGNOZA POTROSNIJE. Gre predvsem za potrošnja materialnih in nematerialnih storitev. Kako bodo na primer narasla potreba po transportnih, zdravstvenih, vzgojnih, stanovanjskih, kulturnih, rekreacijskih, kulturnih in drugih storitvah? Kaj na tem področju prinaša predvideno skrajšanje delovnega časa, kaj predvideva sprememba starostne strukture prebivalstva (več otrok in več starih ljudi) itd.

To so le najbolj grobi obrisi delovanja programa komisije »Poljska 2000«. Vendar že to dovolj jasno dokazuje, da ne gre za nikakršno neserno igraleceno v stilu napovedovalcev usode iz kave ali z roke, ampak za obširno in temeljito znanstveno delo, ki ga naroča in plačuje država.

Nevarnost futurologije

Poljske futurologe smo vzeli za zgled zato, ker je njihov delovni program razmeroma zelo širok in ker je njihov delo centralizirano v akademiji znanosti. Seveda pa njihov program še vedno ne iztrjuje vseh tem s katerimi se ukvarja futurologija po svetu. Tako na primer imajo v ZDA in Sovjetski zvezi posebne skupine, ki se ukvarjajo s prognoziranjem razvoja mednarodnih odnosov. Tudi za te vrste raziskav nam manjka denarja, saj sta obe vladi močno zainteresirani za raziskovanje, ki naj bi odgovorilo, na katerih območjih sveta je mogoče pričakovati razne krize, kakšne narave in s kakšnimi morebitnimi posledicami. Zanimivo je, da se ZDA in ZSSR že pogovarjata o ustanovitvi tako imenovane »Think factory«, to je skupnega središča za futurološke raziskave, ki bi bil nekje v Evropi in kjer bi skupno iskali rešitve za sedanje in bodoče probleme, ki jih prinaša industrijska civilizacija.

Treba je tudi omeniti, da bo aprila letos na Japonskem v Kiotu drugi svetovni kongres futurologov, ki se ga udeležilo okrog 300 znanstvenikov z vsega sveta. Namen kongresa ne bo le izmenjava izkušenj, ampak tudi razprava o problemih sodobne futurologije, ki niso samo strokovnega pomena. Čeprav je ta komaj desetletje stara znanost doživela že velik razmah, je vendar neprijetno dejstvo, da na vsem svetu danes ni še niti enega futurološkega inštituta, ki bi bil popolnoma neodvisen in univerzitetnem smislu. Vsi futurološki centri so privatni, polprivatni ali državni.

O tem, kakšna nevarnost se skriva v odvisnosti futurologije, pravi profesor Jungk z berlinske tehnološke univerze tole: »Futurologija profana, da zgradimo boljšo in bolj humano prihodnost, toda samo pod enim pogojem: da je neodvisna. Če je last ali privilegij določene elite, vlade ali privatnih interesov, lahko postane orodje za podrejanje in manipuliranje v svetovnem obsegu... Futurologija je že postala orodje. In že se sprašujemo, komu bo pripadla.«

Temu lahko dodamo samo še misel istega Jungka, enega največjih pionirjev futurologije: »Človek se mora začeti zavedati posledic svojega delovanja.« JANEZ STANIČ

MESTO PRIHODNOSTI

Brazilskega glavnemu mestu Brasiliji pravijo zaradi njegove drzne nove arhitekture mesto prihodnosti. Toda »mesto prihodnosti« je tudi zato, ker še vedno ni začelo normalnega mestnega življenja, ker manjka trgovin, obrtnikov in raznih drugih uslužnostnih dejavnosti. To je mesto, ki ni zrastle in se razvilo naravno, ampak so ga projektirali v življenje z vrednim doživetjem. Če bi pa spoprijemanju sklepa o graditvi Brasilije sodelovali futurologi, bi bilo verjetno marsikaj drugače, saj bi bilo mogoče s precejšnjo mero točnosti predvideti, kaj vse je potrebno storiti, da tako novo mesto res lahko zaživi. Na sliki je palača nacionalnega kongresa v Brasiliji.

Na Cipru spet treskajo bombe

Grivasova senca lega na otok

Ciprska kriza je dobila novo dimenzijo: terorizem grških ultranacionalistov – Polkovniki ponudili Makariju policijskega instruktora – Obresti za nadškofovo dvomnost

»Nisem srečen, ker moram zapustiti otok prav v času, ko ga pretresajo teroristični napadi tajne organizacije,« je 2. januarja, tik pred odhodom na uradni obisk v države vzhodne Afrike izjavil ciprski predsednik Makarios; pristavil je še, da obiska ne odloži samo zato, ker bi to v tujini vzbudilo neugoden vtis o notranjem položaju v ciprski republiki... Nadškof se je vrnil v svojo rezidenco 18. januarja, toda vse kaže, da njegova prisotnost na otoku ni prav nič omilila notranje napetosti; dan po njegovi vrnitvi so zamaskirani komandosi napadli policijsko stražnico v Limasolu, zvezali policajce in odnesli orožje. Simbol enotnosti ciprskih Grkov, ki je bil tako bleščeč v letih 1956–59, to je v letih boja proti britanski kolonialni upravi, in pozneje, v težavnih letih ciprske neodvisnosti, je nevarno zbledel. Bombe, ki pokajo po ciprskih mestih, spominjajo na čase, ko sta usoda na otoku poleg Britancev krojila EOKA in njen legendarni drzni poveljnik Grivas; toda eksplozije današnjih dni niso namenjene tujcu, marveč oblasti, ki jo posebejla predsednik Makarios...

nec pa je dosegel teroristični val 27. oktobra lani: bomba je eksplodirala v rezidenčni predsednika republike, na srečo pa ni povzročila človeških žrtev.

Dvajset dni po tej eksploziji so v predmestju Nikozije, v Omorphiti aretirali pet ljudi; preiskava je nedvoumno pokazala, da pripadajo ultranacionalistični organizaciji »Nacionalna fronta« in torej krivde za atentate ni bilo mogoče zvreči na ramena turške narodnostne skupnosti. Kriza na Cipru je dobila novo dimenzijo: teror, ki ga izvajajo ekstremisti iz grške narodnostne skupnosti proti otoškim Grkom. Na delo je legla mora iz časov EOKA, za katero se govori, da je v boju proti kolonialni upravi pobila več Grkov, ki se ji niso hoteli slepo podrediti, kot Angležev in Turkov skupaj...

Razumljivo je, da se je sum obmilil proti Atenam; glasilo ciprske komunistične partije »Haraviz« je že marca 1968 opozorilo, da se je polkovniška junta močno okantirala na Cipru, da so grški oficirji iz kontingenta kraljevske vojske, ki je na otoku, začeli nebrzdano propagando ne samo proti KP Cipra, marveč proti vsem demokratom in celo proti vladi in Makariju.

Preiskava, ki jo je vzel neposredno v roke sam Makarios, pa je v že tako zmeden in megleno ciprsko stvarnost vnesla novo neznanje. Zaslišanja aretiranih iz Omorphite so pokazala, da vodijo niti zarote k bivšemu obrambnemu in notranjemu ministru Polikarpu Jorgadis, le-tega pa je grški notranji minister Patakos 19. oktobra 1968 v Atenah javno obtožil, da je zapleten v atentat proti grškemu premieru Papadopulu; Jorgadis je zaradi te obtožbe moral odstopiti in se je za nekaj časa umaknil v London.

Makarios je imenoval posebno parlamentarno komisijo, ki je imela nalogo, raziskati Jorgadisovo vlogo v teroristični dejavnosti, o kateri je predsednik republike javno rekel, da ve, kdo je njen duhovni in politični oče.

Komisija je bila sestavljena, niso pa bili objavljeni njeni izsledki. Pač pa se položaj še naprej zostruje. Osemindesetdeset ur, preden je Makarios odstopoval iz zgodno Afrike, je komandos desetih zakrinkanih mož napadel rudniško skladišče Hellenic Mining Company pri Limasolu in odnesel celo tono eksploziva. Dober teden pozneje je trideset ljudi iste organizacije za celo uro zasedlo vas Omodos pri Limasolu; prežesali so vse telefonske zveze, policajci so zaprli v stražnico in odnesli vse orožje. Dan pred vrnitvijo predsednika republike so teroristi, spet v Limasolu, napadli policijsko postajo in jo z dinamitom vrgli v zrak; in končno, dan po Makarijevi vrnitvi je neka druga polkovniška stražnica v Limasolu doživela skoraj enako usodo.

Skrbna organizacija, ki jo je Makarios avgusta lani razpustil in postavil samaj zakona, namoteno deluje. Ciprska policija ni mogla razbiti teroristične »Nacionalne fronte«. Nasprotno, ta se je uveljavila in po vsem otoku, policiji pred nosom, deli letake, v katerih zahteva vrnitev ter napada vlado in Makarija, češ da sta premalo protikomunistična in preveč nevtaristična v sunanju politikil. In kar je najbolj nevarno: prebivalstvo jo sčenja je mati saros, bodisi, ker se strinja z njenimi gesli, bodisi, ker se je boji.

Težavno je ugibati, kako se bo razvijal položaj na Cipru v naslednjih mesecih. Nadškof se je sicer po kratkem obisku v Atenah vrnil v Nikozijo z zagotovitvom premiera Papadopula, da grška vlada obsoja nasilje ciprskih ekstremistov in da je red in mir na Cipru prvi pogoj za uspešen konec maratonskih pogajanj, ki jih vodita Denktas in Kleridis; ponudil mu je celo ciprsko strokovnjaka iz Aten, ki naj bi ciprsko policijo usposobil za boj proti ekstremistom. Vprašanje pa je, če bo to današko darilo, ki ga je Makarios dobil od polkovnikov, utišalo ciprske ultranacionaliste, za katere je težko reči, kdo jih od zunaj podpira, če jih sploh kdo. Vsekakor pa je gotovo eno: dialog med Grki in Turki na Cipru bo postal še bolj težaven, kajti skrajno problematično in enakovrnostno ki zagotavlja varnost in enakopravnost državljanom manjšinske narodnosti, če ta vlada ni sposobna zavarovati niti ciprskih Grkov pred terorističnimi napadi.

Kakor da lebdi nad otokom, ki ga mnogi imenujejo sredozemski raj, prekletstvo: leži pač na sečišču strateških in političnih interesov, oblit z morjem, ki je vse prej kot spokojno.

MIRAN SUSTAR

NA CIPRU

In memoriam

Josef von Sternberg

»Znana budistična legenda pripoveduje o reki, ki meji naš svet od sveta žoljenja neskončne prihodnosti. Pona je liuzi, strasti, bolečin in žalosti. Sele ko premagamo vse njene tokove in dosežemo breg, postanemo modri, razsvetljeni.«

Pred kratkim umrl ameriški filmski režiser Josef von Sternberg, iz čigar sadnega filma ANATAHAN je zgornji del komentarja, je posvetil vse svoje življenje slikanju tega trpkoga truda, ki ga lahko podobno predstavljata usoda vsakega človeka.

Cepprav je še vedno predvsem poslan kot oblikovalec filmskih podob Marlene Dietrich, je bil Sternberg v resnici eden najbolj nadarjenih in izjemnih osebnosti filma in je eden njegovih klasičkov. Pripadal je poamerikanizirani skupini evropskih režiserjev ki so se uveljavili ob vrhu nemega in v začetku zvočnega filma, prilagajali so se s presenetljivim talentom razvoju filmske tehnike in oblikovali njegovo estetiko. Bil je eden začetnikov mnogih filmskih žanrov, prvi je predstavil svoje dragoceno fotografiranje množice ambientov, ki bodo

MOJSTER IN NJEGOVA IGRALKA Josef von Sternberg in igralka, ki jo je za film odkril in uveljavil v številnih vlogah, Marlene Dietrich.

Rio de Janeiro

Prireditev brez haska

Skromen odmev tedna jugoslovanskega filma

Po sedmih letih imajo brazilski gledalci priložnost gledati jugoslovanske filme. Toda tedni jugoslovanskega filma, ki so ga priredili najprej v Braziliji, nato pa se bo šel še v druge latinskoameriške države, na žalost ni bil deležen kritike. Ne bi mogli reči, da je bil uspešen.

Edina zasluga prireditve je bila v tem, da so Brazilci videli naše filme, »ki so si utrlj pot v svet ter z našimi (to je brazilskimi, op. p.) filmi delili tudi nagrade v Cannesu, kot je zapisal komentator vplivnega Journal de Brasil. In to je bilo poleg lepakov, napisanih v srbohrvaščini (1), programskega lista z vsebinami filmov ter napovedi o predvajanjih praktično edini javni zapis po dveh tednih predvajanj jugoslovanskih filmov v Rio de Janeiro.

Tuje kamere pri nas

Pol stoletja v strelskem jarku

Francesco Rosi snema pri nas film o I. svetovni vojni

Emilio Lussu, pisatelj s Sardinije, ki se je aktivno udeležil prve svetovne vojne, je v letih 1936 in 1937 napisal knjigo *Eno leto na planoti*. V njej je opisal svoja doživetja, ki jih v govornih besedi ni mogel izraziti. Knjigo je pisal kakor kakšna osebnost Thomasa Mannsa v švicarskem zdravilišču, kjer si je zdravil pljučno tuberkulozo. Pisanje mu je pomagalo, da je preživel, in prav ta boj za življenje mu je dal silovito moč spominjanja, ki mu je pomagala odzvati najbolj impresivne epizode iz let 1915-1918.

Knjiga je izšla šele 1945. leta toda po želja je velikanski uspeh. Takoj je začela zanimati filmske režiserje, najprej Franca Capro, nato Roberta Rossellinija in še mnoge druge, vse do Maria Montecellija. Toda Lussu je vse odбил, »Senator sem,« je dejal, »politični človek, zato sem pustil advokaturu in ne vem, čemu bi zdaj postal filmski scenarist.« Z Montecellijem sta se dolgo pogajala, se sprijateljila in Lussu mu je povedal še marsikaj, česar v knjigi ni. Ko je kasneje gledal njegovo *Veliko vojno*, je opazil, da je Montecelli s pridom uporabil vse, kar mu je povedal.

stroškov, veseno pa spada njegov debut ISKALCI RESITIVE v vrsto redkih socialnih delom oblikovalskih zaključkov svet, v katerega vsi pripremitelj, pogubljajo in dvigajo na angažiranih realiziranih filmov dvajsetih let s dokumentarno strukturo. Lahko ga uvrstimo skupaj s Stroboševim POHLEFTM in predvsem s MNOCILO Vidorja v tiste meje meje ameriškega filma, v katerih se je ta naglo razvijajoča se država v filmu začela privariti, odkrivali kakor v literaturi Dreiserja, Fitzgeralda. Če je sinteza POHLEFTA in MNOCILOVE RESITIVE prepričljivejši, v stajnjih potrebah nastopajočih se še pojavi avtorjev presenetljiv postopki za karakterizacijo, odlika, ki ga skupaj s mojstrsko osvetlitvijo prizorišč ni nikdar zapustila. Obenem predstavlja ta film Sternbergovo začetno prepričanje, zanimivo navodnost, vero v obnavljanje junakov, v notranje očiščevanje, v nujnost borbe, napredka in socialnega reda, pravice. Kljub prizorišču, v katerem še čutimo izgubljenost, odmiranje, ekotično zapuščenost ljudi z roba velenosti in družbe, junaki zapušča svoje obupno stanje in se upre z udarcem. Reka, katere dno čisti bager in blato, ki se z bregov vedno znova vstajlje v reko, je majhna ironična protiteta enostavnih zgodbi, ki se bo kasneje v njegovih filmih sprevrjela v iskanje drugačnega, posebnega sveta, v katerem bo ta začetna navodnost iskala zatohlice v neprestanem nihanju med resničnostjo in sanjami in to občutljivo mejo prebijanja iz enega sveta v drugi bo v njegovega delu vedno znova premoščala in uspevala ženstva.

Njegovi zadnji nemski filmi so s PODZEMLJEM in NOČMI NEW YORKA začeli uprjati v sicer zelo enostavne melodramske zgodbe momente ljubezni in ženske kot privilegirane trenutke, v katerih umazana, prepuščena prisoriščna razsvetljuje čar nečesa svetlega, izjemnega; prvi gangsterski film, prepreden s trpkostjo in humorjem, je PODZEMLJE. Socialna problematika je tu popolnoma zanemarjena in kakor v NOČMI NEW YORKA tudi tu odloča v razpletu ženske, ljubezni, samozrtvovanje. Improvizirana poroka, jutro v umazanem pristanišču, v katerem galebi na okenskih okvirjih prinašajo upanje, frtataje skupaj z umazano, ukradeno čipkasto obleko neveste ali s konfeti gangsterskega slavja, briljantna sekundna montaža akcij in prizori, v katerih se nežnost tovarštva prepleta z lepoto človeške srca, so polni izjemne iskrenosti nastopajočih.

V filmu Sternberga je poleg vsega drugega izjemnega in plemenitega tudi njegova dragocena odlika: uči nas, kako videti ljudi, katere imamo radi...

Na nek način je Sternberg zaradi svoje občutljivosti dedič romantike, kot navdušen ljubitelj dovršenosti in čiste umetnosti pa začenja kasneje premoščati naprotja med realizmom in idealizmom s tem, da sicer v mnogih melodramah ali posebnih, odmaknjenih zgodbah z baročno pestrostjo in fascinirano nastopajočih ustvarja čudno, skrivnostno korespondenco med svetom čustvenosti in svetom nečesa podzavesnega, skrajni mističnega. Zaupljivost njegovega sveta je zagrnjena, poezija, v kateri plavajo njegovi junaki, je skoraj muzikalizirano zborovna. Ali je bil v tem samo upor Sternberga pred realizmom zvočnega filma, ki se je največkrat ustavljal samo pri reportažah in dokumentu ali je bila to pot človeka, ki je

ENO LETO NA PLANOTI Pod tem naslovom snema sredi italijanski režiser Francesco Rosi (avtor Salvatora Giuliana) film po romaniu Emilija Lussuja s svojno iz prve svetovne vojne. Za znanje pesnetke je izbral hrvaško kraško pokrajino. Na sliki: prizor iz njegovega filma

Köbenhavn

Neznan Dreyerjev film odkrit

Dragoceno gradivo so našli v Izraelu

Novinar Lars Graff Nielsen iz kulturne redakcije danske televizije je o Izraelu našel tri velike zaboje materiala za film o Kristusu, ki ga veliki danski režiser Carl Th. Dreyer nikoli ni dokončal. Odkritje označujejo v danskih in svetovnih filmskih krogih kot proovratno senzacijo.

Zaboje so prepeljali v København in jih začetnik v največji televizijske redakcije. Lars Graff Nielsen bo material proučil o sodelovanju direktorja danske kinoteke, Iba Montoya. O tem Dreyerjevem filmu, ki je bil režiserjev življenjski sen, bosta naredila televizijsko oddajo.

Ko je Carl Dreyer leta 1963 umrl, je bilo v Københavnu o tem filmu slišati mnogo govoric, toda ker je bil veliki cineast precej skrivnostne narave, o skrivnostih tega obsevnega materiala ni bilo nobenih poveseljih v podatkih. Baje je Dreyer aredi padesetih let postal v Izrael nekaj velikih zabojev, v katerih so bili razen filmskih trakov tudi slike in zapiski. Celotno gradivo bi torej imelo veliko vrednost pri proučevanju režiserjevega dela. Kinoteka v Københavnu je preko danskega veleposlaništva v Izraelu zato skušala svedeti, če so zaboji res v tej deželi, toda zaman.

Danske televizija se je lansko jesen začela zanimati za to gradivo, ker bi ga rada prikazala širokemu občinstvu. Novinar Nielsen je čisto slučajno dobil v neki stari fakturi prvo konkretno sled za filmom. S pomočjo Dreyerjeve vdote Edbbe, družinskega advokata Lea Fischerja in Ruda Svendsena, kontrolorja v prinatnem gledališču Dagmar v Københavnu, je Nielsen v kleti Dreyerjeve hiše našel tri zaprjene zaboje z napisom »Izrael«. V njih so bili zapiski in manjše število filmskih trakov, toda izkazalo se je, da je bil ta material iz časa po letu 1956. Ugotovili so, da manjka velik del gradiva za film.

Sreča je spet pomagala. V enem od zabojev so našli potrdilo o plačanem računu, ki ga je leta 1956 dala danska špedicijska družba T. Ervitsøe. Firma je še pred mnogo leti uničila fakturo, toda Dreyerjev advokat Fischer je v svoji dokumentaciji našel kopijo. Na njej je pisalo, da so bili zaboji 27. decembra 1955 poslani izraelskemu zunanjemu ministrstvu v Jeruzalem. Ko je novinar Nielsen decembra dopotoval v to mesto, je izraelski zunanji minister navrej zavrnil zahtevo. Vsa korespondenca je namreč izgnila. Toda ko je Nielsen pokazal omenjeno fakturo so s pomočjo oblasti ponovno začeli iskati material. Končno so velike zaboje uspeli odkriti v nekem skladišču v Jeruzalemu, kjer so ležali štirinajst let.

MITJA JERMOL

Iz filmskega uvoza

Nekaj programskih napovedi

Predstavljamo filme, ki bodo prišli na naša platna

V (pre)številnem in dokaj poprečnem filmskem uvozu, kakor ga uravnava naša distributerska podjetja, je vendarle nekaj naslovov, ki budijo pozornost in pričakovanje med ljubitelji filma. Zato smo iz programske zmešnjave izbrali zanje nekaj del, da bi nanje vnaprej opozorili. Ne da bi hoteli podajati njihovo vnaprejšnjo ceno, jih predstavljamo z vsebinskimi obrisi in seveda z imeni njihovih soustvarjalcev.

Bratje Karamazovi

Sovjetski barvni film po romanu F. M.

Scenarij in režija Ivan Aleksandrovič Pjryjev (drugi del sta dokončala Mihail Ulianov in Kirill Lavrov) kamera Sergej Vronski; igrajo Kirill Lavrov, Mihail Ulianov, Andrej Mjagkov, Lionela Pjryjeva, Mark Prudkin, Distribucija Zeta film, Budva.

»Dela Dostojevskega z nezamno, hipnotično močjo zaposlujejo človekov um, ga silijo k razmišljanju. Režiser Ivan Aleksandrovič Pjryjev, ki je med snemanjem filma umrl in sta njegovo delo nadaljevala nosilca glavnih vlog Kirill Lavrov (Ivan) in Mihail Ulianov (Dimitrij) je spodlegel pisateljevemu geniju. Prepustil se je njegovi preprosti, a dosti bolj, če ga primerjamo s ameriško verzijo Richarda Brooksa. Kajti ruska duša je Pjryjevu bližja. Lani avgusta je ta film oziroma režiser Pjryjev dobil posebno nagrado za razvoj filmske umetnosti na mednarodnem moskovskem filmskem festivalu.

PO MATERINIH STOPINJAH

V filmu Charlie Bubbles je ob strani igralca in tokrat tudi režiserja Alberta Finneya začela iskati filmsko srečo hčerka pokojne zvezdnice ameriškega filma Judy Garland, Liza Minelli, ki je obdržala priimek očeta — znanega italijanskega režiserja.

»Kot igralce še skoraj veterani, a kot režiser novice se je Albert Finney predstavljal Cannesem svetovjanskemu in revolucionarnemu občinstvu (vsaj sklepati kaže tako, saj leta 1968, festivala niso končali) v lepi luči. Tako je o njem poročal Matjaž Zajec: »Na videz lahkonoten film o obogatelem in blaziranem mladem pisatelju, ki ne ve, kaj bi sam s seboj počel... Nekako do polovice nas je film držal v napetosti, proti koncu pa mu je zmanjkalo moči, da bi film zaključil in je ostal zelo fragmentaren.« Rahlo reklamno napisana verzija pa trdi med drugim: »To je trpká pripoved o pisatelju, ki je doživel izreden uspeh in je postal bogat bol! kot si je lahko kdaj želel. Pri tem je izgubil stik z življenjem in smisel za tako vsakdanje življenje, ki bi ga vsaj malo lahko napolnjevalo z zadovoljstvom. Skoraj nesmiselni odhod zastavlja gledalcu vprašanje o smislu takšnega življenja.« Opomba pod črto: Liza Minelli, ki nastopa v tem filmu, je hčerka slavne pokojne igralkice Judy Garland.

Sramota

Svedska filmska drama

Scenarij in režija Ingmar Bergman; kamera Sven Nykvist; igrajo Liv Ullmann, Max von Sydow, Gunnar Björnstrand, Sigge Fürst. Distribucija Croatia film, Zagreb.

Čas dogajanja: sedanost. Kraj dogajanja: krajevno nedoločen otok na severu. Protagonista: zakonski par Eva in Jan Rosenberg. Njun namen: živeti svoje življenje v miru. Oba sta umetnika, violinista. Na samotnem otoku, kjer sta našli za sanjsko prihodnost. Vojna iznenada udari v njun svet. Na otoku se izkrajajo sovražni padalci. Zakonca prisilijo, da pozirata pred kamero vojaškega poročevalca in dajeta izjave. Zatem zavzamejo otok domače enote in pokličejo junaka na odgovornost. Ugotovi, da so njune izjave ponarejene. Vendar se z osvoboditvijo Eva in Jan ne osvobodita odgovornosti. Ne moreta več živeti drug ob drugem. Vojna ju je psihično strla. Eva najde tolažbo pri prijatelju Jacobuju, Jan pa kompenzira vse neuspehe v nasilnosti. Film so ameriški kritiki proglasili za najboljšo tuje delo lanskega leta.

Hladnokrvno

Ameriški kriminalni film

Scenarij in režija Richard Brooks; kamera Conrad Hall; igrajo Robert Blake, Scott Wilson, John Forsythe, Paul Stewart, Gerald O'Loughlin, Jeff Corey, John Galloway, James Flavin, Charles McGraw, Bonnie Clutter. Distribucija: Makedonija film Skopje.

Richard Brooks (poznamo ga po filmih Elmer Gantry, Bratje Karamazovi, Mačka na vroči pločevinasti strehi, Lord Jim, Profesionalci) je film posnel na podlagi knjige Trumanca Capoteja, ki jo poznajo tudi naši bralci. Delo temelji na resničnem dogodku: v ameriški zvezni državi Kansas je bila umorjena štiričlanska družina. Po bila sta jo dva mlada zločinca. Avtorja knjige sta tudi režiserja in toliko sanjal sam zločin, temveč hočeta raziskati njegove, ki so privedli do krvavega dejanja, pogledati v duševnost obeh obojeencev in zasledovati njune reakcije v pričakovanju in bližnjem zmrtnem kasni.

Charlie Bubbles

Angliška psihološka drama

Scenarij Shelagh Bellany; režija Albert Finney; kamera Peter Suschitzky; igrajo Albert Finney, Colin Blakely, Billie Whit-

Nesmrtna zgodba

Francoska filmska drama

Scenarij in režija Orson Welles; kamera Willy Kurant; igrajo Jeanne Moreau, Orson Welles, Roger Coggio, Norman Ashley. Distribucija Avala Genex, Beograd.

Začnimo z nepomembnostjo: ta svoj kratki, komaj slabo uro trajajoči film je Orson Welles snemal tudi pri nas, na Hvaru, ki naj bi v filmu bil Macao. Režiser, ki je zaslovel s filmi Državljan Cane, Dana iz Sanghaija, Macbeth Othello in drugimi, je posnel film po zgodbi Isaka Dinesena, nadarjenega danskega pisca. To je zgodba o ameriškem trgovcu v Macau, ki želi realizirati zgodbo o mornarju (zanjo misli, da je resnična, a ni) zgodbo, v kateri star trgovec ponuja svojo zelo ženo mornarju za pet gvinej, samo da bi dobil potomca. Za igralko izbere hčer prijatelja, ki ga je bil posredno pahnil v smrt. Dekle pa hoče maščevati očeta in — bizarna zgodba Orsona Wellesa se razplete. Kot meci Arne Svensson je to sarkastiven in harmoničen filmček.

MIHA BRUN

Izlet tedna

Muzej, sankanje in žolca

Ce bi bilo poletje, bi se prav gotovo ne odločil, da bi Kropro uvrstil med izlete tedna; poleti marsikdo celo sam od sebe zaide tja.

Kropa je še vedno — tudi pozimi — naš najbolj slikovit kraj. Prijetno, mirno, tiho, prijazno, ne prevečelno in užaljeno mesto. Čemu slednje? Kraj s tako bogato zgodovino je po vojni izgubil naziv trg, naziva mesto pa si še ni utegnil in znal priboriti (kakor na primer Zeleniški!). Razen tega pa... Ko boste v Kropro stopili iz avta ali avtobusa, naj vas ne preseneti napis na stari tovarniški upravi: »Krajevni urad Lipnica».

Niste se zmotili, v Kropro ste! Kraj z dobrimi osemsto prebivalci in s tovarno, ki zaposluje več sto delavcev, uradno sodi pod mali nepomembni zaselek Lipnica, ki se razpoteguje ob cesti proti Podnartu in ima devet hiš in kakih petdeset prebivalcev.

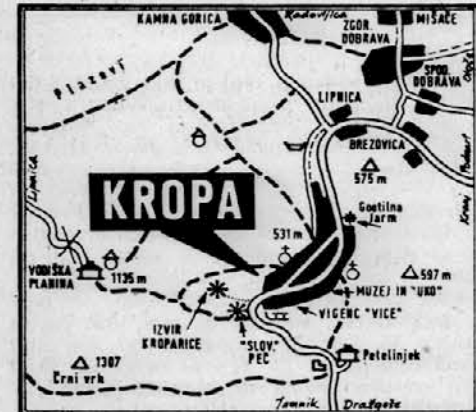
Tudi izletnik bo zlahka ugotovil, da je Kropa zapostavljen kraj in da bi nemara že povsem izumrl, če bi v zadnjih letih domača tovarna ne zlezla na lepo zeleno vejo in tako dokončno ovrgla vsa vsajrna preokrovanja, da Kropa ni pravi kraj za sodobno tovarno hišo. Ni težavna ugotoviti, da je Kropa danes naravnost idealen kraj za razcvet turizma: slikovitost, mir, tišina, prostrana gozdna okolica, obilje kotičkov za piknike, kopališče, pot naprej na Jamnik in v Dražgoše, zgodovinske znamenitosti itd.

Zaman poleti stošne izletnikov — predvsem Nizozemcev — vprašuje Kroparje, če bi lahko pri njih preživeli kos dopusta. Pa jim morajo Kroparji svetovati, naj se naselijo v Radovljici in naj se vozijo sem na izlet.

V Kropro ni hotela, tujske sobe pa je moč prešteti domala na prste ene roke. Gostilna je samo ena. Do nedavna je bilo odprto gostišče tudi v muzejski palači, sedaj pa je zaprto — do nadaljnjega. V gostilni »Pri Jarmu« pa je kar prijetno; vedno, a posebno ob nedeljah dobite tudi toplo hrano; posebnost — le v zimskih mesecih — pa je »Jarmova žolca« (z jajci).

Prav gotovo je za kroparsko turistično zaostalost krivo to, da so deložni premalo podpore v ta namen, a sumi tudi niso posebno udarni na turističnem področju. Poleg wiscogvernemjha, ki dobro skrbi za delovanje zadnjega preostalega avtobusa, bi zagotovo potrebovali še katerega turističnega »uvernemjha«, ki bi turizem spravil kam naprej.

Muzej je odprt vedno in nikoli. Če boste našli vrata zaklenjena, se nikar ne jezite; vprašajte prvega Kroparja, kje stariji je možak, ki ima ključ. Le kakih sto metrov je od tja. Muzej kroparskega kovaštva, v katerem zadnji čas razstavlja, tudi predmete (narodopisne in umetniške), ki bi morda sodili v kak drug okvir, je zelo poučen in zanimiv, saj nekatere makete (fuzina in mehovi) celo samojbno delujejo. Vigenc »Vigenc« in »Slovenska peč« sta pozimi zaprta (slednje si je možno ogledati skozi okno!). Lep je sprehod do izvira Kroparice, a sedaj pozimi raje ne. Pri muzeju je še zadržga UKO, ki ima tu svojo prodajalno. Dobite lahko izdelke znane danes

kot kroparsko umetno kovaštvo. Ob nedeljah — pozimi — ko utegnje priti številnejši izletniki, je prodajalna zaprta.

Na zahodni strani, nad Kropro je Lenartova cerkev, odkoder je lep razgled na mestec; v cerkvi je nekaj Layerjevih in Potocnikovih slik ter Plankov križev pot; na pokopališču pa je več kovanih nagrobnikov.

Cesta, ki se vije iz Kropro mimo »Slovenske peč« na Jamnik in v Dražgoše, je pozimi pluzna, če le ni preveč snega. Za avtomobiliste je priporočljiva le v verigami; je pa zato eldarado za sankanje. V Kropro se namreč ne sankajo le otroci, temveč tudi odrasli! Lovska kroča na Petelinjeku (krasen razgled!) ni vedno odprta, včasih ob nedeljah pa je.

Kropa je dostopna po asfaltiranih in pluznih — a ozihih — cestah iz Podnarta (do tja po stari gorenjski magistrali!) od čoder je iz Kropro šest in pol kilometra. Iz Radovljice (10 kilometrov) pa skozi Lancovo in Kamno gorico. Slednja cesta je bolj prometna, posebno čez teden, ko po njej vozijo tovarnjaki iz kamnoloma pri Lipnici.

Avtobusne zveze so pogostne predvsem iz Radovljice, nekaj pa jih je tudi iz Kranja. Za izletnika je zanimiva avtobusna proga Radovljica-Kropa-Podnarta, ki pobere tudi tiste, ki pridejo z vlakom do Podnarta. Prihite na devoja (vlakom) z železniške postaje (čudež skozi Dobravo v Kropro (dobro uro).

MIHA TRAMPUZ

DRAGO KRALJ

SAN SALVADOR BAHIA
Nekdanja brazilska prestolnica

Pot v Južno Ameriko (6-konec)

Tereza

po senegalsko

Študentov dnevnik z jugoslovanske trgovske ladje „Baška“

24. AVGUST — VITORIA

Vitoria je glavno mesto zvezne države Estado do Espírito Santo. Dohod do luke je zelo lep in hkrati divji na pogled zaradi številnih strmih skal in čeril. Vlekel nas je remorker, noštro mo pa je bil v stalni pripravljenosti pri sidru, da ga spusti, če bi trčili ob skalo, in s tem prepreči najhušje. Na najozjem delu se ta naravni kanal spremeni v pravi kanjon, kjer se dve ladji ne moreta srečati. Na vrhu tega skalovja stoji samostan Convento da Penha, ki ga mislim obiskati. Po tem najozjem predeleu se zaliv razširi in Vitoria se nam je pokazala v jutranjem soncu.

Tudi tu je del mesta pozidan s stolpnici. Drugo, kar mi je padlo v oči, so bile številne cerkve, mnogo več, kot bi jih imelo tako malo mestec kje v Evropi (Vitoria ima 70.000 prebivalcev). Ob pristajanju smo slišali zvonove s katedrale, ki so oznanjali mašo (bila je nedelja). Mesto je zelo staro, eno najstarejših v Južni Ameriki in je nastajalo pod okriljem že imenovitih francoskih leta 1588 pod vodstvom Frei Pedra Palacios. Staro mesto, ki je sedaj, pol ure vožnje z avtobusom oddaljeno od nove Vitorie in se imenuje Vila Velha, je bilo skupno z vso pokrajino (Estado do Espírito Santo) last portugalskega velikaša. Gofili so tropsko sadje in kavo, kar je še zdaj poglavina dejavnost okoljskih kmetov.

Takoj ob pristanku sem sedel na avtobus za Vila Velha. Bila je velika gretca, ljudje so se pravkar vrnili iz cerkve, vendar je bilo vse zelo praznično. Mladi in stari različne polti so se v poskrobljenih ovratnicah še vedno pod vplivom maše nekam svečano gnetli ob razpadajočem avtobusu. Čez pol ure smo bili že na vzhodni grici, na katerem stoji samostan. Do njega vodi v številnih serpentinah speljana cesta, po kateri stalno romajo verniki. Samostan je zelo lep, vendar se mu vidi, da je bil zgrajen kot trdnjava, restavracija in kapela. Na vse strani se odpira čudovit razgled na Atlantik in pragovode v notranjosti dežele. Kasneje sem se zapletel v pogovor z menihom Frei Virgilio, ki me je opozoril na dragoceno sliko Madone z otrokom, ki je najstarejša v Braziliji. Iz Portugalske jo je pripeljal ustanovitelj samostana.

Popoldne sem si ogledal Vitorio, ki je zelo lepo mestec. Vse stare upravne zgradbe v kolonialnem slogu so na novo preoblikovane, ulice so čiste, negovane. Podobno kot v San Sebastianu sem odkril mesta s skrbno urejenimi vilami. Kaže, da tu stanujejo zelo bogati ljudje. Temu hitremu porastu se ima Vitoria zahvaliti 500 km oddaljenemu najdišču železove rude, ki jo preko te luke izvažajo v svet.

Zaradi silne vročine sem se kmalu vrnil na lašjo. Nakladali smo kavo in tropski les.

25. AVGUST — »ROJSTNI DAN«

Smo zopet na morju. Noštro mo nam je dal razmeroma zopno delo — pomiti smo morali del hladilnika. Ker je spodaj mrz in mrz škodi človeškemu organizmu, smo kar hitro polegali na bombah v sosednjem skladišču in tako dočakali kosilo.

Zvečer smo nekemu kadetu rekli, da ima kapitan rojstni dan in da bi se spodobilo, da mu voščijo. Fant se je ustrašil in res šel, kar je bilo vse v redu. Narobe je bilo samo to, da kapitan ni imel rojstnega dneva in se je vsa ladja od stroja do mosta še dolgo zabavala na ta račun.

26. AVGUST — SAN SALVADOR — BAHIA

Danes takoj po zajtrku smo pristali. Iz zaliva Baia des todos os santos je lep pogled na pokrajinsko mesto San Salvador — Bahia. Ta luka leži še zelo blizu ekvatorju, kar se je čutilo predvsem po klimi in rojih komarjev. Salvador se deli na mesti Baixa Bahia (Dolna Bahia) in Alta Bahia (Zgornja Bahia), ostro ločeni s strmim pobočjem polotoka Itapagipe. V Dolni Bahiji je poleg pristaniških skladišč nov trgovski center s številnimi bankami, medtem ko je staro mesto z ozkimi ulicami in cerkvami na gricu. Sčitajo ga trdnjave, npr. Forte do Barbaldo, Forte do San Antonio in največja med njimi: Farrol do Barra. Te utrdbe je večina dal zgraditi še ustanovitelj Bahije Thome de Souza v drugi polovici 16. stoletja. Dopolnjevali pa so jih v naslednjih stoletjih njegovi nasledniki, prvi iz Portugalske poslani guvernerji v Braziliji. Bahia je namreč bila do leta 1763 prestolnica Brazilije.

Prva stvar, ki sem si jo ogledal v Bahiji, je bil živilski trg. Ti kraji so namreč znani po pridelovanju južnega sadja, tobaka, kaka, tropskega lesa in sisala. Vse našto je bilo razstavljeno v neomejenih količinah na Plaza Cayru. Nepopolna zmeda in živžav trajata ves dan in še daleč v noč, zavaljene črtnke pa se glasno pripravajo pred grmadiami pomaranč, banan in drugaga, meni ne znanega sadja. Ananas je bil po smešno niski cenil, če pa vzamem kakšno pomarančo ali banano s kupa, ne da bi plačal, te nihče ne pogleda ne. Z vsemi temi dobrotami je Plaza Cayru postala zame past.

»Zrtvoval sem 1000 kukuruzov (300 starih djev), dobiš zato nekaj kilogramov banan in jih v mirnem kotičku pospravil. Seveda po taki pojedini v stilu Pantagruela nisem mogel izpolniti svojega načrta za ogled Bahie, ki je še danes eno najpomembnejših brazilskih mest. V Bahiji je bila ustanovljena prva škofija v Braziliji, o čemer še pričajo številne bogate cerkve v mestu. De-

vetnajst jih je po številu, med njimi je najlepša Catedral Sao Francisco in Nostra Senhora da Piedade, ki ju krajšo dragoceni oltarji v zlatu. Bahia je prišla do takega bogastva s precej nečestnim poslom, bila je namreč več kot 300 let središče trgovine s sušnji in šole leta 1888 je ta trgovina pod pritiskom brazilske vlade prenehala. Osvobodjeni črnci so zbežali v pragod, kjer so ustanavljali svoje lastne quilombos (naseleja). Zaradi pomanjkanja delovne moči se je znašlo brazilsko gospodarstvo pred padcom. Takratni cesar Brazilije Don Pedro II. je deloma rešil položaj s tem, da je močno pospeševal naseljevanje iz Evrope. Še danes lahko opazimo, da je bila tu nekoč črna metropolisa. Ze v pristanišču, kasneje pa povsod v mestu je prebivalstvo večinoma črnega izvora in imel sem občutek, da sem v Afriki, ne pa v Južni Ameriki.

Po moji pojedini sem s pomočjo enega od štirih velikih dvigal, ki povezujejo obe mesti, prišel v Alto Bahijo. Ogledal sem si znamenito Sacristia dorurado (zlata zakristija) v samostanu Carmo iz leta 1580 in po številne reprezentančne stavbe v mestu, kot so guvernerjeva palača, mestna hiša in muzej.

Čas pa je priganjal in ob šestih sem bil že na »Baški«, kjer me je čakalo delo. S kadetom sva potem še pozno v noč nadzorovala nakladanje sisala.

27. AVGUST — PRIPRAVE NA VRNITEV

San Salvador je bila naša zadnja luka v Južni Ameriki. Slovo ni bilo ne žalostno ne veselo, pač pa prenatrpano s delom. Vsi člani posadke smo se kar oddahnil in bili srečni, da odhajamo proti domu in da smo se končno le znebili vseh teh umazanih luk in komarjev.

Da je pred nami dolga pot, se je lepo videlo po številnih pripravah, ko smo zapustili Salvador. Treba je bilo spustiti vse deriče, slošiti in vesati alnjelete, molati kašene od rikorve. Pokrove šiv, ki so na kolesih in se dajo slošiti kot harmonike, smo spustili s koles, tako da so še temneje pokriti skladišča. Provire in lancane na provi smo spravili v pic (vrvama), kalorifere od springa skupno s tamburinom za smo oblekli v košulje...

Po vsej ladji so tekle take in podobne priprave za pot čez Atlantik tudi še ves naslednji dan. Z meštrov smo saccamentirala odprtine, kjer teče kašena od sidra, saj bi sicer lahko valovi zalili pic. Hkrati je bilo treba pospraviti tudi vse druge predmete (boškaine, šikale, brage, parčule), ki jih potrebujejo v lukah. To delo je na nas učinkovalo kot zdravilo, saj je pomenilo, da se vračamo čez veliko lužo domov. S tem

je bil tudi konec vseh zmešnjav v pristaniščih, konec dvojnih gardij, čezurnega dela, vstajanja sredi noči. Kajti le na oceanu se življenje na ladji normalizira in steče po ustaljeni poti. Tudi delo je lažje. Ni treba premeškati in dvigovati deričev (dvigal), v glavnem se čisti in pitura (barva), ali pljumba (pletje vrvi) in raketa po palubi (odstranjevanje rjo). Treba je iz vrvi splesti nove brage (zanke), napraviti gaše (zanke) na kalorifera in čas hitro mine.

Poleg vsega tega postane sedaj, ko kopnega ne vidimo in nas obdajajo milje in milje morja, vsa posadka ena sama velika družina, mogoče prav zato, ker se vsi čutimo tako majhne in izgubljene sredi oceana. Naelektirizano ozračje, vsa dirka iz pristanišč je za nami. Čez dan kakšen klepet o pravkar doživetem, prijazno trepljanje po rami; zvečer pa zopet šah, karte, pivno — ki ga še vedno ni zmanjkalo, Radio in televizija sta onemela, spet se začne izmenjavanje literature, iskanje še neresenih križank na ladji. V prihodnjih dneh bo naš tesar (meštre) najbrž spet našagal boče (kose lesa za balinanje) in začelo se bo strastno igranje za steklenice piva.

29. AVGUST — KOSTI

Do ekvatorja manjka še en dan in nekaj gardij (1 gardija je 4 ure), do Kapverških otokov pa še štiri dni. Sedaj, ko je več časa, so na sporedu zopet kosti, najbolj priljubljen obed na ladji. Okoli pol enajstih me ponavadi kuhar pokliče in reče (ključali so me Janez, Prmejuš ali Slovenske):

»Hodi, Prmejuš, pozovi palubo na kosti!«

Vsi s palube smo se nato zbrali ob kvini. Kadar se je kuhala goveja juha, je kuhar vse kosti in zelenjavo precedil v ogromen lonec; ter nam ga dal skupaj s štruco kruha in steklenico vina skozi funestrin (lino). Nato si vsak poišče svoje mesto ob partigeti (ograjli ter pridno gloda, kosti pa meče čez ramo v morje. V južnih morjih so bile za skostis večkrat tudi morske lastivice. To so ribe, ki letijo tudi do 5 metrov po zraku in jih veter včasih zanesa na palubo. Mornar, ki je v gardiji od 4. do 8. ure jutraj, jih pobere in da kuharju. Ta je znal odlično pripraviti to okusno ribo.

1. SEPTEMBER — KAPVERŠKI OTOKI

Nebd je brez oblačka in morje kot ogledalo — tako se nam je predstavljal prvi dan v septembru. Okoli tretje popoldan po končanem delu se je na obzorju nejasno prikazal San Vincente. Čeprav ta otok ni največji

od Kapverških otokov, je na njem glavno mesto in uprava. Je vulkanskega izvora in uro kasneje so se njegove stene kot kulise dvigale pred nami. Mislim, da bolj puste zemlje še nisem videl. Kljub temu pa je bil pogled na San Vincente čudovit. Gore iz rdečega skalovja so se dvigale v najbolj fantastičnih oblikah, nikjer pa niti ene zelene bilke ali drevesa. Prebivalci, ki živijo na San Vincentu, so črni, priseljenci iz Afrike, in se ukvarjajo z ribištvo. V Porto Grande, glavnem mestu, smo pristali zato, ker smo tam »delali bunker« — to pomeni, da smo krcavali nafto. Sem prihajajo skoraj vse ladje na poti v Južno Ameriko ali iz nje, ker so takse za nafto nižje kot kjerkoli drugje.

Mesteca ima 5000 prebivalcev in mu je trgovina z nafto prinesla velik napredek — eden od naših tujerjev je leta 1947 našel tu še nekaj hiš. Otoki so pod portugalsko zastavo in na kopno nimajo smeli. Sicer je pa naš potekal trajal le 3 ure, toliko, da smo vkrcali 200 ton nafte.

Med tem časom smo na debelo barantali z ribiči, ki so prišli do naše ladje s čolni, polnimi pravkar ulovljenih rib. Plačali smo jih s tukajšnjim »zalotom« — lešom, ki je na tem otočju prava redkost. »Madeira, madeira!« so vpili ribiči, ponujajoč velike živortede ribe, mi pa smo pometal kakih 30 gnilih desk v morje in dobili za to 50 kg tropskih rib. Če premislimo, da se bo vsa posadka nekaj dni hranila s tem, je bila to odlična kupčija. Črnici so ponujali tudi portugalsko vino in kmalu na palubi »Baške« ni bilo ene deske več. Krenili smo ponoči. Smer Gibraltar.

3. SEPTEMBER — NA POTI DOMOV

Se vedno smo na odprtem morju, to je dan kot vsak drug. Le po kosilu se je zgodilo nekaj posebnega. Poslušali smo radio Senegal, ki ima svojo oddajo v francosčini. Med raznimi popevkami, ki jih je ta postaja oddajala, je začudena posadka »Baške« poslušala tudi pesmi Ivice Sežeci, Tereze Kesovije in Gabi Novak.

Med nam je bilo sicer dosti nasprotnikov jugoslovanske popevke, vendar je bilo v tem primeru moje in naše veselje nepopisno — to je bil po tolikem času prvi glas iz domovine, čeprav senegalski.

V naslednjih dneh smo zapluli v Sredozemlje, se za kratek čas ustavili v Barceloni in nato nadaljevali pot proti domačim lukam.

Na Rečici sem se poslovil od »Baške« in mojih novih prijateljev. »Baška« in njeni posadki pa je bilo uvoženih le malo dni po čitka. Naložili so nov tovor, dvignili sidro in krenili na novo pot v Južno Ameriko.

